

Markedets kanon

– en helt anden litteraturhistorie

Litteratursociologiske tilgange til litteraturen har længe stået i skygge af en mere traditionel litteraturhistorisk og dannelsesmæssig forståelse af litteraturen og dens rolle i undervisningen. Litterær kvalitet har været central. Men der kan være gode grunde af både faglig og pædagogisk karakter til at inddrage litteratursociologiske analyser med udgangspunkt i tal og bestsellerlister.

Kvantitet og kvalitet

Kvalitet og tradition er bestemmende for det udvalg af litteratur, som elever i de gymnasiale klasser skal læse. Man kan hævde, at danskfaget som et humanistisk fag netop står i modsætning til alt det, der kan og skal tælles. Vi bryster os af at beskæftige os med det, der ikke kan måles, men som må fortolkes. Eller med Solvej Balles ord: det, der ikke kan vejes, men må overvejes. Modsætningen er enkel og bekvem, men også falsk og misvisende. Man kan udmærket lade tallene tale og ikke mindst lade dem vække ens forundring og få én til at stille væsentlige spørgsmål (jf. Moretti 2005). I stedet for at afvise den litteratur, der sælger og bliver læst af flest, og se den som et udtryk for læsernes dårlige smag og litterære dovenskab og for en forkastelig bestsellerisme, kan det give god mening at undersøge den i stedet for.

På Bog & Ide's bestsellerliste fra uge 48/2015 (se figur 1), kan man på den skønlitterære liste finde bøger af en lang række etablerede forfattere; bøger, der tilhører kendte romangenrer: f.eks. krimi, romance og historisk roman; bøger, der indgår i serier, og som er på omkring 400 sider eller mere, og som er skrevet på dansk eller oversat fra svensk og engelsk. Hver især kalder disse iagttagelser på forklaringer. Sælges bøger ligesom mærkevarer på navnet og på forventningen om noget bestemte oplevelser? Hvad er det den lange, serielle roman har af kvaliteter og tilbud til læseren? Og hvem køber og læser disse bøger, og hvad får de ud af det? Hvilke kvaliteter og litterære værdier har denne litteratur? Og endelig: Hvad er det for et bogmarked disse bøger bliver solgt på? Disse litteratursociologiske spørgsmål har været forsømt i både litteraturvidenskab og i undervisningen (jf. Oterholm 2014, s. 21-62).

Sådanne spørgsmål kalder mindre på intensive

næranalyser og dybsindige fortolkninger af det enkelte værk end på teorier af sociologisk og psykologisk art. Megen empirisk viden om, hvad læserne har fået ud af at læse, findes ikke, men der er i det mindste en række teorier, der tilbyder nogle brugbare begreber. J.A. Appleyard (1994) og Rita Felski (2008) tilbyder forskellige psykologiske forklaringsmodeller; Umberto Eco (1985) tager fat på det væsentlige spørgsmål om gentagelsen og serierne, og Pierre Bourdieu (1996) og Helgason (2014, s. 7-40) giver en række sociologiske forklaringer og perspektiver på litteraturens rolle i samfundet.

Der er en modsætning mellem den litteraturkanon, som Undervisningsministeriets bekendtgørelse har pålagt folkeskolen og gymnasiet at følge, og de bøger, som eleverne og læserne i bred forstand læser af egen drift. Denne kanon, som har rod i en akademisk tradition, kan imidlertid suppleres med en kanon konstrueret på markedets betingelser (Rosendal Thomsen 2003, s. 48-56). En sådan kanon vil ikke vise, hvad nogle litterater, litteraturpædagoger og kulturpolitikere har blåstemplet og fundet væsentligt, men hvad de mange læsere har fundet det værd at læse. Den ene konstrueres ud fra en forestilling om kvalitet, den anden på baggrund af salgstal og dermed kvantitet. Det betyder dog ikke, at markedets kanon slet ikke handler om kvalitet, for de bøger, som sælger meget, har selvfølgelig også kvaliteter af forskellig slags. Det er bare et kvantitativt kriterium, der udpeger, hvilke kvaliteter, der er de vigtigste.

Bestsellerlisterne i aviser og på netboghandelnes hjemmesider viser, hvad der til enhver tid fanger læserne mest. Lægger man de bestsellerlister, der udkommet igennem årene, ved siden af hinanden, får man en oversigt over de mest populære bøger gennem tiden. Hvis man antager, at disse bøger er udtryk for skiftende tiders smag, interesser, drømme og holdninger, med

Af lektor, ph.d. Lars Handesten, Institut for Kulturvidenskaber, dansk, Syddansk Universitet, og litteratur anmelder ved Kristeligt Dagblad. Har i de seneste år beskæftiget sig med bestsellerlitteratur og litteratursociologi og har blandt andet udgivet monografien *Bestsellere. En litteratur- og kulturhistorie om de mest solgte bøger i Danmark siden 1980* (Spring 2014). Har tidligere bidraget til *Dansk litteraturs historie, bd. 5, 1960-2000* (Gyldendal 2007) og skrevet *Johannes V. Jensen. Liv og værk* (Gyldendal 2000).

andre ord ser dem som et udtryk for folks mentalitet, så kan man anvende bestsellerlisterne i en slags litterær arkæologi. Bestsellerlisterne kan da ikke blot være med til at udpege en alternativ litteraturhistorie, men kan også bidrage til en anden mentalitets- og kulturhistorie. Hvor den akademiske kanon peger på de enestående og monumentale værker, der fornyer traditionen, så peger markedets kanon på de bøger, der gentager fx genrer, motiver og emner, og som gør det med mindre radikale variationer. Disse problemstillinger vil jeg udfolde og give eksempler på i det følgende, idet jeg vil argumentere for nogle erkendelsesmæssige og litteraturpædagogiske grunde til at inddrage den mere eller mindre forkætrede bestsellerlitteratur i undervisningen.

Markedets kanon

Supplerer man bestsellerlisten fra 2015 (fig. 1) med tilsvarende lister fra de foregående årtier – 2005 (fig. 2), 1995 (fig. 3) og 1985 (fig. 4) – vil man kunne iagttage en række paralleller og forskelle.

Markedets kanon indeholder et væld af bøger, som de færreste kender, når man kommer på lidt historisk afstand. Arbejdet med sådanne lister kræver enten en stor belæsthed, som man ikke kan forlange af eleverne – eller en kollektiv indsats for at finde ud af, hvad der gemmer sig bag navne og titler. At undersøge listerne kan gøres til et kollektivt projekt i klassen. Alene ved en række opslag på nettet, hvor bøgerne præsenteres – f.eks. Saxo.com og Litteratursiden.dk – kan man danne sig et indtryk af, hvad det er for nogle bøger og forfattere, der sælger eller har solgt bedst, og ud fra denne undersøgelse kan man konstruere en kanon med de ti mest solgte bøger over en kortere eller længere periode.

Bruger man bestsellerlisterne som empirisk materiale, må man overveje, hvad det er for tal og mængder bestsellerlisterne repræsenterer. De her viste lister gælder kun ordinærudgaverne af bøgerne og medtager ikke paperbackudgaver, som ellers har stor indflydelse på, hvilke bøger der samlet set har solgt godt. Med i betragtning må også tages, hvor stor del af det samlede salgstal i Danmark bestsellerlisterne medtager. En stor del af bogsalget foregår via supermarkeder, e-boghandel, egen import etc., og denne del af salget registreres ikke på bestsellerlisterne (se Grøn 2013 og Handesten 2014, s. 57-63).

Listerne er ofte, men ikke altid præget af nogle store internationale navne (Deforges, Brown, Lagercrantz), mens en række danske navne også er centralt place-

ret (Helle Stangerup, Carsten Jensen, Hanne-Vibeke Holst). På listerne fra 1980'erne findes et par serier af henholdsvis Deforges og Kirsten Holst, mens serierne ganske dominerer listen fra 2015, idet fem ud af ti titler indgår i en serie. Mange af romanerne er også filmatiseret. Sammenlignet med listen fra 2015 finder man en række genremæssige træk, som går igen gennem årene. Thrillerens står stærkt (Helle Stangerup 1995, Brown 2005 og Lagercrantz 2015), ligesom også den historiske roman (Helle Stangerup 1985, Bodelsen 1985, Khoury 2005, Guillou 2015) og romancen gør det (Deforges 1985 og Jojo Moyes 2015). Man vil også hurtigt opdage, at der er genreblandinger, således at samtidsromanen former sig som en thriller (Helle Stangerup 1995 og Holst 2005), og fantasy-romanen også er en dannelsesroman, en kostskoleroman, en mysterie- og eventyrroman. Desuden kan den både gælde for en børne- og ungdomsroman og en roman for voksne (Rowling 2005). Bestsellerne udgøres ikke bare af 'rene' genrer og genrelitteratur, idet hvert værk netop kombinerer flere genrer. Genreblandinger er ikke kun en sag for den 'fine' eksperimenterende litteratur, men et træk, som gør sig gældende i meget af den litteratur, der sælger godt. Set i forhold til bestselleren, så giver flere genrer en bredere appel.

Listerne er præget af romaner af forskellige slags, og derfor udgør december 1995 en mærkværdig undtagelse. Her er hele tre lyrikere repræsenteret (Andersen, Strunge og Nordbrandt). De tre digtere finder man også i de gængse litteraturhistoriske fremstillinger, mens flere af de andre forfattere ikke omtales dér (Thomsen 1985, Helle Stangerup 1985 og 1995, Lind og Thorsen 2005). Også her giver kvantiteten anledning til spørgsmål: Hvad er det ved netop de lyrikere, der gør, at de kan sælge digtsamlinger i 1995? Og hvorfor er storsælgende forfattere som Knud H. Thomsen og Helle Stangerup ikke – eller blot en passant – nævnt i litteraturhistorierne, når de nu var så populære? Det sidste spørgsmål handler om kanon, litterær smag og forenklede billeder af litteratur- og mentalitetshistorien.

Litteraturhistorie og mentalitetshistorie på markedets vilkår

Slår man dansk litteratur i 1980'erne op i et af de gængse værker, der i direkte eller indirekte forstand er rettet mod gymnasiet, finder man stort set den samme historie. Hvad enten det er *Litteraturens Veje* (1996), *Krydsfelt* (2010), *Litteraturen på langs og på tværs* (2012) eller *Brug*

litteraturhistorien (2016), så tegnes årtiet af nogle få lyrikere. I *Litteraturens veje* gennemgås Michael Strunge, Bo Green Jensen, Pia Tafdrup og Søren Ulrik Thomsen i forbindelse med 1980'erne, mens prosaen fra samme årti repræsenteres af Peter Høeg og Peer Hultberg, hvis bøger dog i al væsentlighed er fra 1990'erne. Ser man derimod på bestsellerlisterne fra det samme årti, tegner der sig ikke overraskende et helt andet billede.

I 1981, som var lyrikerens jubelår, hvor både Green Jensen, Tafdrup og Thomsen debuterede, så bestsellerlisten den 6.12. ud, som man kan se på figur 5. Det er en liste, der peger i flere retninger. Den indeholder bl.a. en række action-romaner (Hazel og MacLean), der nok kan siges at henvende sig specielt til mænd, og en række romaner, der beskriver kvindeliv (Brøgger og Herdis Møllehave). Sammenholdt med listerne fra 1985 (figur 1) og fra 1989 (figur 6) tegner der sig et billede af en række kvindelige forfattere, som skriver om kvindeliv på en forholdsvis optimistisk måde. Især de virkelig storsælgende romaner som Brøggers *Tone*, Stangerups *Christine og Spardame*, Åmunds *Klinkevals* og Allendes *Åndernes hus* skildrer stærke kvinder, der tager deres skæbne i egen hånd – så vidt det lader sig gøre – og handler med både mod, lidenskab og fornuft.

Den livsholdning, som disse bøger tilsammen plæderer for, står i stærk kontrast til den holdning, som den unge lyrikergeneration repræsenterer i de litteraturhistoriske fremstillinger. De unge går under fællesbetegnelsen 'no-future-generationen' og lever i skyggen af velfærdsstatens krise. Men ser man på de romaner, som mange kvinder skriver i perioden, så er de båret af både fremtidshåb og vilje til at forvandle verden. Det mismod, som man ellers får indtryk af præger 80'erne, er slet ikke det, disse bøger giver udtryk for. De er ikke blinde for kriser og undertrykkelse, men de udtrykker altså også en optimisme. Den kvindelitteratur og kvinddefrigørelse, som i 1970'erne først og fremmest var båret af de intellektuelle, bliver i 80'erne mainstream, skal man tro bestsellerlisterne. Det blev i høj grad denne litteratur skrevet af kvinder i fyrrerne og halvtresserne, der videreførte Brandes diktum om, at en levende litteratur sætter problemer under debat. Realismen var på ingen måde ude af litteraturhistorien i 1980'erne.

Set fra en litteraturhistorisk vinkel er det væsentligt at påpege, at generationstænkningen, der sætter sig igennem som et strukturerende princip i litteraturhistorierne, ganske fordrejer billedet af, hvad der foregår på et givet tidspunkt. Desuden ser man, at en bestemt smagsnorm

sejrer, nemlig den modernistiske, som de unge lyrikere står for. Det er den norm, der bliver bestemmende for, hvordan litteraturhistorien beskrives i de følgende årtier. Ifølge den er dét, som disse midaldrende kvinder skriver, simpelthen ikke væsentligt og nyskabende – hverken formelt eller indholdsmæssigt. Der har foregået en mindre revision på dette område de seneste år, hvor en digter som Vita Andersen er blevet revurderet og gengudgivet, men en mere omsiggribende genfortælling af 80'erne har endnu ikke fundet sted. Det kan en undersøgelse af 80'erne ud fra kvantitative iagttagelser bidrage til.

Som eksemplerne illustrerer, er der flere gode grunde til at lade tallene, og det vil i dette tilfælde sige bestsellerlisterne, lede ens læsning og litteraturudvalg:

- De angiver en alternativ litteraturhistorie af mere "folkelig" karakter.
- De åbner for en bredere og mere nuanceret mentalitetshistorisk forståelse.
- De synliggør den litteratur, som eleverne har læst eller kunne tænkes at ville læse.
- De giver anledning til litteratursociologiske refleksioner over litteraturens rolle, hvordan man bruger den, hvorfor man læser og med hvilket udbytte.
- De åbner for et internationalt perspektiv, da bestsellerne ikke bare er et lokalt, men et globalt fænomen.
- De tydeliggør forbindelsen mellem de forskellige medier, da bestsellerfænomenet må betragtes som en del af en mediesymbiose og i stigende grad som et fænomen, der må ses i forhold til formidling og diskussioner på de sociale medier.
- De tilbyder adgang til litteraturen nu og før, hvor eleverne ikke bare bliver præsenteret for et stof af kanonisk karakter, men hvor de selv kan være med til at drage det frem og 'forske' i det.

Litteratur:

Appleyard, J.A.: *Becoming a Reader: The Experience of Fiction from Childhood to Adulthood*, Cambridge University Press, 1994.

Bourdieu, Pierre: *The Rules of Art. Genesis and Structure of the Literary Field*. Polity Press, 1996.

Eco, Umberto (1985): "Innovation and repetition". *Daedalus* nr. 114/4, 1985, p. 161-184. Genoptrykt i *Daedalus* 2005.

Fastrup, Anne: "Forsvar for de ulæste", i *Kritik* nr. 213. 2014.

Felski, Rita: *Uses of Literature*, Blackwell Publishing, 2008.

Grøn, Rasmus, 2013. "The Bestseller List and its (Dis)contents. The Construction of the bestseller", in *Academic Quarter*, nr. 7, 2013, p. 19-33. Findes her:

http://www.akademiskvarter.hum.aau.dk/pdf/vol7/1a_RasmusGroen_TheBestsellerist.pdf. (besøgt 19.5.2016)

Handesten, Lars: *Bestsellere. En litteratur- og kulturhistorie om de mest solgte bøger i Danmark siden 1980*, Forlaget Spring, 2014.

Handesten, Lars: "99 % litteratur, mod en ny litteraturhistorie", i *Spring* nr. 37, 2015, s. 113-142.

Helgason, Jon, Sara Kärrholm and Ann Steiner (ed.): *Hype. Bestsellers and Literary Culture*, Nordic Academic Press, 2014.

Moretti, Franco: *Graphs, Maps, Trees. Abstract Models for a Literary History*, Verso, 2005.

Oterholm, Knut (2013): *Litteratursosiologiske perspektiv*, Universitetsforlaget, 2013.

Rosendahl Thomsen, Mads: *Kanoniske konstellationer. Om litteraturhistorie, kanonstudier og 1920'ernes litteratur*, Syddansk Universitetsforlag, 2003.

Skønlitteratur

---

1. David Lagercrantz: Det der ikke slår os ihjel (1)
2. Jan Guillou: Blå stjerne (2)
3. Paula Hawkins: Kvinden i toget (3)
4. Carsten Jensen: Den første sten (4)
5. Michael Katz Krefeld: Sekten (5)
6. Liza Marklund: Jernblod (7)
7. Camilla Läckberg: Løvetæmmeren
8. Jojo Moyes: Efter dig (6)
9. Anthony Doerr: Alt det lys vi ikke ser (8)
10. Jonas Jonasson: Morder-Anders og hans venner (samt en uven eller to) (Ny)

Bog og Ide, uge 48, 2015.

Bestsellerliste Fra Politiken 17.12.2005

Skønlitteratur

- 1 (2) Hanne-Vibeke Holst: Kongemordet
- 2 (1) Dan Brown: Engle og dæmoner
- 3 (3) Dan Brown: Da Vinci Mysteriet
- 4 (4) Dan Brown: Morderisk bedrag
- 5 (5) J.K. Rowling: Harry Potter og Halvblodsprinsen
- 6 (6) Morten Ramsland: Hundehoved
- 7 (7) Henriette Lind og Lotte Thorsen: Nynnes dagbog 2
- 8 (9) Maise Njor og Camilla Stockmann: Michael Laudrups tænder
- 9 (10) Søren Ryge Petersen: Bette Anna
- 10 (8) Raymond Khoury: Den sidste tempelridder

Bestsellerliste fra Politiken 3.12.1995

- 1 (3) Helle Stangerup: Stedfar
- 2 (2) Dea Trier Mørch og Sara Trier: Hvide løgne
- 3 (1) Ib Michael: Brev til månen

- 4 (6) Benny Andersen: Verdensborger i Danmark
- 5 (5) Salman Rushdie: Maurerens sidste suk
- 6 (4) Michael Strunge: Samlede Strunge
- 7 (7) Isabel Allende: Paula
- 8 (ny) Douglas Coupland: Microslaver
- 9(8) Henrik Stangerup: Ormenes ved himlens port
- 10 (ny) Jan Guillou: En borger hævet over enhver mistanke

Ugens mest solgte bøger fra Politiken 1.12.1985.

---

1. Anders Bodelsen: Revision (1)
2. Helle Stangerup: Christine (2)
3. La Fontaine's fabler
4. Ebbe Kløvedal Reich: Kong Skildpadde (6)
5. Knud H. Thomsen: Mændene og skibet (3)
6. Henrik Stangerup: Det er svært at dø i Dieppe (4)
7. William Heinesen: Laterna Magica (6)
8. Grene Povlsen: Ingeborg
9. Erica Jong: Faltskæme og kys
10. Régine Deforges: Pigen med den blå cykel (8)

Politiken 6.12.1981.

---

1. Sven Hazel: GPU-fængslet (1)
2. Suzanne Brøgger: Tone (2)
3. Johannes Møllehave: Læsehest med gåseøjne (3)
4. Lise Nørgaard: Stjernevej (4)
5. Simone de Beauvoir: Alle mennesker er dødelige (8)
6. Lise Nørgaard: Julen er hjerternes fest (ny)
7. Alistair MacLean: Den glemte by (7)
8. Ib Michael: Kejserfortællingen (ny)
9. Kirsten Holst: De lange skygger (ny)
10. Herdis Møllehave: Lene (6)

Politiken 3.12.1989

---

1. Salman Rushdie: De sataniske vers (2)
2. Gabriel Garcia Márquez: Generalen i sin labyrint (5)
3. Fay Weldon: Joannas kloning (ny)
4. Helle Stangerup: Spardame (1)
5. Johannes Møllehave: Holger Danskes Vej 60 (7)
6. Klaus Ribbjerg: Det ville glæde
7. Synnøve Søe: Fars (4)
8. Jane Aamund Klinkevals (3)
9. Ib Michael: Kilroy Kilroy (10)
10. Umberto Eco: Foucaults pendul (ny)

Krass Clement: Novemberrejse, 2008